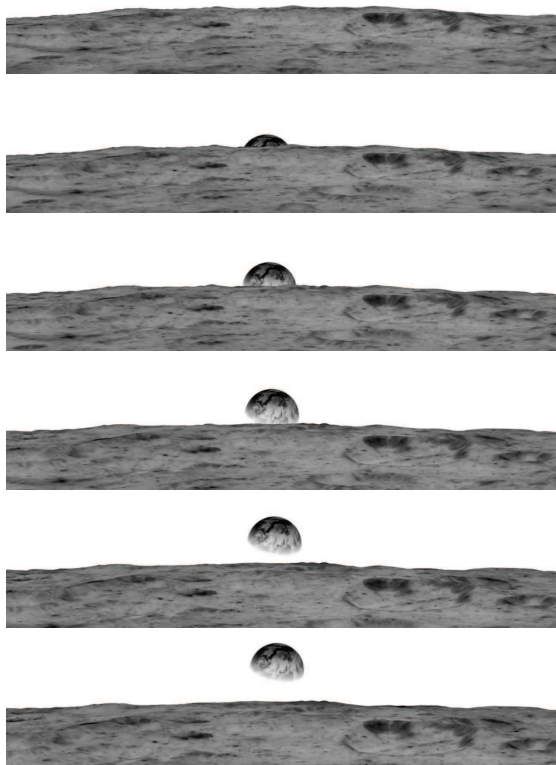

Vodnikovo leto

↓↓↓

MARIJAN PROSEN

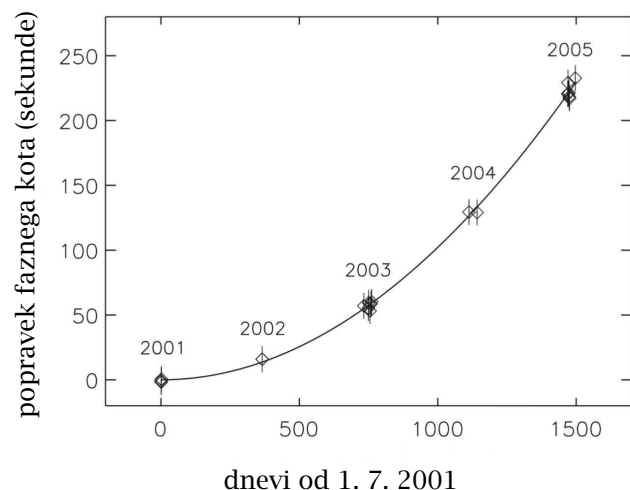
→ Leto 2019 je Vodnikovo leto. Spominjamo se dvestote obletnice smrti pesnika, jezikoslovca in novinarja Valentina Vodnika. Bil je kar najbolj zaslužen za uvedbo slovenščine v šolo v času Ilirskih provinc. Je avtor prve slovenske pesniške zbirke. Mediji in slovenski znanstveniki različnih profilov so se v tem letu na široko razpisali o delu in delovanju Valentina Vodnika, kaj vse da je bil in koliko različnih stvari da je opravljal in tudi uspešno opravil v svojem življenju. Še celo v astronomiji je zapustil sledi – napisal je prvi slovenski astronomski poljudni članek (nekakšno poročilo) o opazovanju Venere z daljnogledom.

Kdaj so naši predniki začeli svoja astronomska opazovanja zapisovati v slovenščini?

Poglejmo nekoliko v zgodovino naše astronomije. Perlah, Strauss, Kobav, Hallerstein, J. K. Schoettl niso pisali slovensko ampak latinsko. Potem je nemščina polagoma izrivala latinščino. Vega je že pisal v nemščini. Slovenščina pa je čakala na svojo priložnost.

Prvo slovensko napisano poročilo o astronomskem opazovanju je napisal Valentin Vodnik in ga objavil v *Lublanskih Novicah*, ki jih je urejeval. Poročal je o opazovanju Venere v družbi strokovnjakov kot tudi v družbi navadnih Ljubljčanov. Opazoval jo je s teleskopom, ki je bil izdelan v Londonu. Imenoval ga je *svesdno gledalo* (najbrž je bil reflektor), a se to ime za teleskop pri nas ni udomačilo. Predlagam, da v celoti preberete spodaj priložen Vodnikov spis.

SLIKA 2.

SLIKA 3.

× × ×

SLIKA 1.

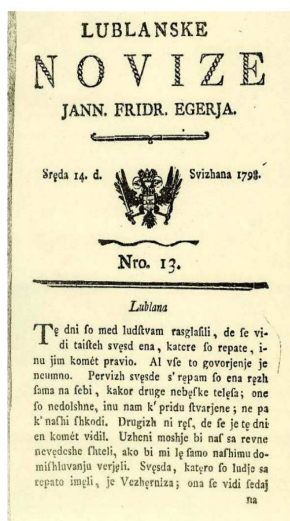
Valentin Vodnik (1758-1819), slovenski duhovnik – frančiškan, razsvetljenec, pesnik, pisatelj, prevajalec, jezikoslovec, učitelj, novinar, urednik, celo opazovalec in komentator astronomskega opazovanja.

Vodnik je Venero imenoval Vesherniza ali Venus. V članku preberemo tudi ime Daniza za Venero. *Lublanske Novice* (jan. 1797–dec. 1800) so izhajale ob sredah in sobotah, da bi v njih Ljubljancane navduševal tudi za astronomska raziskovanja.

Šele po 45-ih letih je višnjegorski župnik Janez Cigler (1792-1869), sicer pisec prve slovenske povesti *Sreča v nesreči* (1836), napisal drugi slovenski poljudni spis iz astronomije, in to o Luni. Izšel je leta 1843, v prvem letu izhajanja Bleiweisovih *Novic*.

Po Vodnikovem članku so torej minila kar dobra štiri desetletja do drugega slovenskega astronomskega spisa. Vmes so pri nas izhajali le nemški astronomski teksti v časopisih *Carniola* in *Illyrisches Blatt*, občasno tudi s kakšno astronomsko notico.

Naj zaključim, da je po vsej verjetnosti ta Vodnikov članek zares prvi poljudni slovenski članek, da pa je kapucin, oče Hipolit Novomeški (pravo ime Adam Gaiger; 1667–1722) že leta 1711 v svojem trijezičnem slovarju *Dictionarium trilingue* v dveh delih (latinsko-nemško-slovenski in nemško-slovensko-latinski) prvič zapisal nekaj pomembnejših sloven-

na vęzher po gonznim sšohdi kŕsi čobre tri ure; pol devetih sa hribe sašide. Nekateri sašopni fo jo s' menoј gędali kŕsi eno dobro svęsdno gędalo katęro je v' Londoni našah sa svęsde gędat narejeno. Potle fmo pušili tudi main saštopnim notri gędat. Vš fmo vidili, de je Planet Venus, to je po krajnšim Vesherniza. Ona je vidil, kakor męfex v' sažętki sadniga krajza; skaj ona nima lašne svetlobe, ampak je od fonzaz rastvřteta, kakor Luna. Ima fvojše kraize; v' zřhi je tamna, v' zřhi vřa svetla. Kader je v' sadnim krajzi, hodi sa fonzam, inu fe pravi: Vesherniza. Ob pervim krazi hodi pred fonzam, fe lę sutra vidi; inu kratrat ji pravimo: Daniza. Kader je srak ali luft en malo dimen, fe velika inu kofhata vidi; satorę fo lude menjli, de ima ręp; ali pa, de ima nakviřko sakufhrane laę; al kŕsi Svęsdno Gędalo fe vidi zřhita, fama na febi, bres sape-livih šarjov, nizh ne migla, temuzh je kakor en majhen męfex v' sadnim šřtelzi; fe vidi velika per eni gřbli, kakor en zęl goldinar, ali pol krome sa šřitir petize. Katęri fhe mřo od tiga vędali, fo fe zřhidil nad tim majhnim męfexam, inu nad njegovim majhnim ręgom. Svęsdogędali pa šę davno vędš, de Daniza ali Vesherniza gori inu doli jenle, kakor męfex. To fmo ocel vřim poveđat, de fe nebedo prazno šřřfuti pušili; inu de nebedo menjli, de ni v' Lublani tuliko saštopnih, katęri bi snali razlozih, kŕi je ta šli ona svęsda, šaj kar tę imenitniři svęsde sađęno.

SLIKA 2.

Trenutno še vedno prvi slovenski poljudni astronomski članek – prva in druga stran Vodnikovega spisa, ki je izšel v sredo, 14. 2. 1798 v Lublanskih novicah in nima nobenega posebnega naslova. V arhivu NUK v Ljubljani ga najdemo pod naslovom *O repatici*.

skih astronomskih izrazov in jih strokovno obravnaval, ni pa napisal prvega slovenskega astronomskega članka. Ta je prišel na vrsto šele leta 1798, torej z Vodnikom.

V slovenščini napisani članki iz astronomije so se številnejše pojavili šele po letu 1848. Vsi so bili poljudni. Strokovni in znanstveni slovenski članki iz astronomije so nastali dosti pozneje (po drugi svetovni vojni). Danes je slovenščina glede astronomskega izrazoslovja in obravnavanja najrazličnejših astronomskih vsebin na strokovnem in znanstvenem nivoju povsem enakopravna ali enakovredna svetovnim jezikom, v določenih primerih pa je še celo izrazno natančnejša kot marsikateri od slovenščine svetovno bolj znan jezik.

Literatura

- [1] V. Vodnik, *O repatici*, Lublanske novice, 2 1798, 13.

